

Centrálně plánované ekonomiky – Socialistická ekonomická soustava

Rusko a SSSR

1917- Bolševická revoluce proběhla v agrární zemi s negramotnou většinou obyvatelstva.

- snaha zavděčit se rolníkům – pozemková reforma (Dekret o půdě 1917) – nacionalizace půdy – statkářům, císařské rodině a církvi okamžitě a bez náhrady zkonfiskována veškerá půda
- znárodněny všechny soukromé obchodní banky a sloučeny se státní bankou
- anulovány vlastnické nároky plynoucí z držení akcií
- 1918 zrušeny veškeré dluhy z dob před revolucí
- rychle znárodněna železniční a lodní doprava, zahraniční obchod a průmysl

Válečný komunismus

1. vláda vyhlásila obilní monopol (téměř veškerá produkce skoro bez náhrady státu) – přestali obdělávat půdu
2. vyhlášena pracovní povinnost
3. vláda usiluje o hyperinflaci (peníze jsou zlo) – návrat k naturálnímu systému
4. o zásobování podniků, výrobě i odběratelích rozhodoval ústřední orgán pro konkrétní odvětví – podniky neplatí za suroviny a služby a neprodávají produkci
5. ztráta motivace a efektivity
6. totální propad průmyslové produkce

	1913	1920	1925
Svět	100	93,6	121,6
Evropa	100	77,3	103,5
SSSR	100	12,8	70,1
USA	100	122,2	148
Zbytek světa	100	109,5	138,1

Nová ekonomika (1921-1927)

- **částečný návrat k tržní ekonomice**, uvolnění direktivního řízení
- v **zemědělství** přechod od rekvizic k **naturální dani** (10%) po zaplacení lze přebytky prodávat – 1923 obnoven vývoz obilovin, **1925 překročen předválečný stav**
- v **průmyslu** zásobování i odbytu znovu **prostřednictvím nákupu a prodeje** – $\frac{3}{4}$ **maloobchodu a lehkého průmyslu** se vrátilo **do soukromých rukou** -přídělový systém je nahrazen **penězi**
- 1924 **zavedení Rublu krytého zlatem** a **obnovení činnosti bank** systém umožňuje **obchodovat** (na základě koncesí) **se západem** – vývoz potravin a paliva, dovoz – stroje a textilní suroviny
- 1922-23 **nárůst objemu průmyslové výroby o 50%** (stále 60% pod rokem 1913)
- 1926 **předválečná průmyslová úroveň překonána**
- nadále **hluboká strukturální zaostalost**:
zemědělství+rybářství+lesnictví 82,4% pracovní síly

Socialistická industrializace

- **Stalin** volá po urychlené **industrializaci** zaměřené na **těžký průmysl**
- **1928** vstupuje v platnost **1. pětiletý plán (1928-1933)** – dochází k **masové kolektivizaci zemědělství**, cílem je **vybudování těžkého a energetického průmyslu**
- **výroba elektřiny** nejdynamičtější odvětví (hydroelektrárna Dněprogres) v průmyslu zejména **výstavba moderních výrob** hliníku, niklu, traktorů, kombajnů, nákladních automobilů, letadel, energetických zařízení a umělých vláken
- **podniky** jsou **státní**, přechod na plné **administrativně-direktivní řízení** s vysokou úrovní centralizace
- **trh je cizorodý prvek – ceny jsou centrálně stanoveny**
- **1929 akcelerace kolektivizace**
- **výkupní ceny** zemědělské produkce **nepokrývají náklady**, zmenšují se osevnické plochy (odchod zemědělců je znemožněn administrativními opatřeními), pokles živočišné výroby o 40%

• **nedostatek potravin** ve městech – lístkový systém **1931-32 hladomor** (ztráty 4 mil lidí)

• **2. pětiletý plán (1933-37)**: chronická **převaha poptávky**, další snižování efektivity práce

• **osou hospodářství je strojírenství**, výroba oceli se zdvojnásobila

• **99% HDP je produkováno v rámci státního** či družstevního vlastnictví

• **3. pětiletý plán (1938-42)** mělo dojít k odklonu od **těžkého průmyslu** směrem ke spotřebnímu průmyslu a zemědělství (nerealizovalo se kvůli válce)

• **strukturální změny**: v zemědělství v roce 1940 „jen“ **51%**, v průmyslu došlo k mimořádnému nárůstu

	1927	1928	1929	1930	1931	1932	1933	1934	1935
Průmyslová výroba	64	80	100	131	161	183	198	238	293

(1929 = 100)

SSSR po válce

- **Vojenská výroba na konci války dosahovala objemu předválečného** (byla však jednostranně orientována)

- Po válce **konverze** na mírovou výrobu a snižování stavu armády o 2/3

- 1948 **odmítnutí** pomoci ve formě **Marschalova plánu** a utužování sovětského systému

- **4. pětiletka (1946-1950) nerealizoval se plán změny orientace výroby na spotřební statky** – investovalo se opět **do těžkého průmyslu a dopravy**

- **1950 překonána předválečná úroveň průmyslové výroby o 70%**, zemědělská výroba sotva dosahovala předválečné úrovně

- **průmyslová produkce SSSR (1950) 30% USA, produktivita práce 3x nižší**

•**1953** umírá Stalin, **Chruščov** přichází s politickými změnami – v ekonomické oblasti důraz na **reformu agrárního sektoru** (zvýšeny výkupní ceny, sníženy daně), dochází i k **růstu průmyslové výroby**

•další **reformy zemědělství 1959-60 nebyly úspěšné** (+ kubánská krize – **svržení 1964**)

•Za vlády **Brežněva** se **zlepšil stav zemědělského sektoru** a mohly být **ukončeny importy obilí z USA**

•V polovině **60. let** dochází k **pokusu o systémovou reformu**, která by uvolnila část pracovních sil vázaných v zemědělství – reformní úsilí v rámci **8. pětiletky** bylo úspěšné ale narazilo na **konzervativní síly v KSSS**

•**V 70.letech** došlo k **dalšímu růstu**, ale jeho pokračování bylo i **nadále extenzivní**, později dochází k jeho útlumu

•**80. léta** jsou **obdobím stagnace** – roste **zadlužení**, opět jsou obnoveny **dovozy obilí** ze severní Ameriky, sovětské hospodářství je zasaženo **poklesem cen ropy** na světových trzích (navíc nedocházelo k úsporám)

•Nástup **Reaganovy** administrativy znamenal radikálnější zahraniční politiku USA ve vztahu k SSSR – na projekt SDI sovětský ***zbrojní průmysl*** nedokázal reagovat

•V polovině 80. let je zahájena **Gorbačovova reforma – 1987** nastartována radikální ekonomická reforma (Perestrojka) – k realizaci většiny programu nedošlo

•**1991 Sovětský svaz zaniká**

Východoevropské centrálně plánované ekonomiky

Hospodářství po válce ve značném rozkladu, společné rysy přechodu na socialistickou ekonomiku:

- **pozemkové reformy** – půda odňata velkostatkářům a církvi a rozdělena mezi rolníky a chudinu

- **znárodňování** (začalo se konfiskováním **půdy** kolaborantů) ; týká se i **zahraničního kapitálu** (občanům a firmám vítězných a neutrálních zemí přiznána náhrada) – dokončeno **1948-50 (rozdíly** mezi jednotlivými zeměmi – Polsko a Maďarsko – možnost mít soukromou živnost)

- **přechod k plánované ekonomice**: od roku **1947-9** **1až3** roční **plány obnovy** – ty jsou pak **základem pro pozdější masivní plánování ekonomiky**

- pokračuje **centralizace ekonomického rozhodování** – vede k **monopolizaci** v rámci ekonomik

- **snaha o maximální tempa růstu ekonomiky**
- **vzdání se národních cest k socialismu – přijetí tzv. sovětského modelu urychlená industrializace s preferencí těžkého průmyslu a militarizace**

• **plná politická a také ekonomická (surovinová) závislost na SSSR**

• **zásadní změna orientace zahraničního obchodu – leden 1949 vytvoření RVHP (ČSR, Bulharsko, Maďarsko, Polsko, Rumunsko, SSSR + Albánie a NDR)**

1/2 50. let

- **země RVHP zaznamenávají mimořádný růst průmyslové (i zemědělské) výroby**
- **prudký nárůst důchodu** na obyvatele
- **zaměření na těžký průmysl a zbrojní výrobu vyvolává nerovnováhu**
- **po nástupu Chruščova mělo dojít ke změně orientace (vyváženější růst – rozvoj spotřebního průmyslu)**

2/2 50.let

- oživení činnosti RVHP, **zvyšuje se objem vzájemného obchodu i společných investic** (Družba, plynovody, energetické sítě)

- pokračování solidního růstu CPE – **spočíval na extenzivních základech** – zvyšování výroby komodit jako je *elektrina, železo, ocel,*

kyselina sírová, cement

- ekonomický systém **nevyvolává tlaky na zvyšování efektivity, nejsou využity nové technologie** (CPE nezachytily vývoj

v elektrotechnice, plastech, kybernetice, počítačové nebo spojové technice)

- dochází v technologiích k trvalému zaostávání

1/2 60. let

- hospodářský **růst průmyslových zemí RVHP se zpomaluje** – jsou vyčerpány možnosti extenzivního růstu

- problémem je i **nedostatečná integrace mezi zeměmi** – obchod roste, ale není vytvářen mnohostranný systém – je organizován na

bilaterální bázi - 1964 vytvořena **Mezinárodní banka hospodářské spolupráce** a také **clearingová jednotka – převoditelný rubl**

2/2 60. let

- v některých zemích probíhají úspěšné **reformy**
- reformní pokusy byly záhy **ukončeny**
- **východoevropské CPE rostly v letech 1955-1973 rychlostí 4,7% (SSSR 5%)**
- **koncem 60.let** se objevila první výrazná **integrační iniciativa** v rámci

RVHP – **program** vytvoření **integrovaného hospodářského celku** RVHP během 15 až 20 let – jednotlivé ekonomiky se měly úzce **specializovat** a účastnit se intenzivní směny (program nebyl úspěšný – **přijetí Mongolska 62, Kuby 72 a Vietnamu 78**)

70. léta

- pokračuje **technologické zaostávání** – **západ brání exportu technologií**
- v některých zemích (Polsko a Maďarsko) **sílí inflace**
- prudce **roste čisté zahraniční zadlužení** (7mld USD 1970 – 81 mld USD 1981) – největší **dlužníci Polsko, Maďarsko, NDR, Kuba a SSSR**
- **zhoršování obchodní bilance** – **není zboží**, které by mohlo **obstát na západě** + je **nutné importovat technologie**
- zvyšuje se **závislost na dovozu surovin z SSSR** (v souvislosti s ropnými krizemi – růst cen se neprojevuje okamžitě – 5 leté průměry – **chybí tlak na úspory**)
- celkově v 70. letech slušné výsledky v jejich první polovině, pak projevování se hospodářských problémů a zhoršování výsledků

80. léta

- **hospodářská stagnace, zahraniční zadlužení** v konvertibilních měnách, **nutnost zvýšit export, nárůst obchodu se západem (33% mez. obchodu RVHP – západ, 1963 -19%)**
- vývozní artikly: suroviny a nejkvalitnější výrobky, **zahraniční dluh dále rostl** (1988 Polsko a Maďarsko 50% HDP)
- ve druhé polovině 80.let některé CPE na pokraji bankrotu – **po politickém uvolnění v SSSR volání po reformách: - připuštění trhu do některých oblastí, - otevírání se světovému hospodářství**

Transformace

- **zrovnoprávnění vlastnických forem**
- **privatizace**
- **liberalizace cen**
- **demonopolizace ekonomiky**
- **vytvoření dvouступňového bankovního systému**
- **změny daňového systému**
- **liberalizace zahraničního obchodu a investic**